

O DATORIE DE CONSCIINȚĂ

DISCURS ROSTIT DE

D. C. DISESCU

LA REÏTINGUL NAȚIONAL ȚINUT ÎN SALA HUGO LA 28 SEPTEMBRIE 1897

Domnilor,

Din cauza și în mijloc evenimentelor politice—mai bine zis *nepolitice*—pe care le cunoașteți, tinerea unversitară a luat inițiativa unor întruniri publice pentru ca să protestăm contra caracterului ce inimicii neamului nostru voiesc să lea vizitei Regelui la Pesta, să protestăm mai cu seamă contra tendinței unei politici nenorocite de a înabuși mișcarea națională.

Aprob cu deosebire această mișcare pornită din simțimentele cele mai generoase și mai admirabile. Asemeni încercări au precedat și însoțit luptele mari naționale și chiar constituționale în Europa civilă: în Germania, în Franța și chiar în Ungaria!

Vechi și buni școlari ai țării mi-au făcut onoarea de a-mi cere să ia și eu parte la această întrunire. M'am grăbit de a primi cu bucurie, căci consider o datorie de conștiință de a-mi spune pierrea într-o chestiune așa de însemnată.

La tribuna statului constituit eu n'am putut găsi un loc. Sunt fericit să fi chemat la o tribună și mai mare, poș și mai liberă.

M'am grăbit, domnilor, săviu aci pentru că nu este bine să ne mulțumim cu protestațiunilor anonime.

Trebue ca din concertul acestor protestări generale să se auză voci individuale care să spun ce cred, ce simt, ce vo să spun mai cu seamă pe capul cui vin răspunderea nouei întorsături ce ia chestinea română, chestinea națională.

Această chestiune este mare prin însăși trecutul ei, pentru că este denat multe ori seculară. A fost înabușită! e multe ori eroi ei au fost învinși! Dar așa a renăscut. Ea seamănă cu stejarul băstos care de și adnc isbit de greutatea timpului, totuși domină încă toată pădura cît trăiește.

Și tocmai pentru că chestinea națională este mare, ea nu poate fi a un partid, a unui singur om, care să o poa agita sau înabuși după interesul politic momentului.

Strim! trebue să fie la minte ca a putut să și închipuiescă așa ceva. I este a tuturor Românilor, este a naționalețregi, fără voia căreia nu se poate nici răa nici pololi. Ea ne-a fost lăsată de pășii noștri. Ea ne este scumpă pentru că este apă în noi un trecut de fericiri, de reri și de aspirațiuni comune. Se înșelăm ar cei ce cred că asemeni chestiuni, șeot rezolvi sau înabuși printr-o vulgară abinție politică sau diplomatică. Statele pot cucerii, națiunile nu se pot suprima!

Cestiunea românsmului se pie privi din trei puncte de vedere:

- 1) Politic și internațional.
- 2) național și
- 3) umanitar.

Luera de necrezut: de astată punctul de vedere politic se confundă idealul naționalei. Și cu toate acestea drul pe care trebe să l urmeze Statul ron constituit nu este acela al idealului. Poba aceasta adversarii noștri o califică de *litica iridentă*. Ea nu este politica noră, pentru că nu suntem iridenți. Statul nin nu urmărește o politică de turburării nu voiește desagregarea vre-unui aliat și este fericit de a lupta pentru proșirea pacifică a tuturor. Noi nu înțelegenții chiar a ne amesteca în mecanismul tic al Statului vecin, căci știm bine carimt consecințele politice intervenționiste.

O dată înlăturat caracterul lentist al

mișcării naționale, să părăsim acest punct de vedere pentru a ne ocupa de cel curat național.

În această privință mă unesc în totul cu cele zise de d. Delavrancea care într'un discurs minunat ca formă și cugetare a spus tot la această tribună alaltăeri că «diferitele state la cari ar aparține un popor, nu fac din el mai multe ființe deosebite, nici mai multe bucăți contopite în alte ființe etnice... ori unde ar fi atinsă această ființă, emoțiunile ei cutreeră întregul organism».

N'avem pretențiunea de a ne amesteca în afacerile altor State sub pretextul drepturilor noastre naționale, dar mi se pare că este necontestat dreptul nostru de a ne interesa de condițiunea frașilor noștri *cel puțin* pe însăși baza legilor stabilite în Țara, pot zice în Statul unde ei se găsesce.

Și în adevăr însăși legile maghiare recunosc naționalitatea română alături de naționalitatea maghiară. Acestei naționalități ca și celor l'alte naționalități din Statul dualist, i se și recunoaște oare-cari drepturi publice și naționale.

Voii proba? Mai întâi după principiile constituțiunii maghiare există o naționalitate *politică* pentru toți cetățenii Ungariei. Dar alături cu această naționalitate politică există și o naționalitate *națională*.

După articolul 44 § 17 al legii din 1868 relativă la egala îndreptărire a naționalităților, Statul este obligat să îngrijească ca cetățenii, *apartină ei ori-cărei naționalități*, să se poată cultiva în regiunile locuite de ei în limba lor maternă.

Și copiii mici sunt luați de la mamele lor pentru a învăța ungrește!

Paragraful 26 al aceleiași legi consacră formal unul din drepturile istorice ale românilor: «*Ca și în trecut, așa și în viitor, cetățenii, cît și comunele, bisericile și comunitățile bisericesti, de ori-care naționalitate, au dreptul să înființeze din propria lor inițiativa* (cu banii lor) sau prin asociație, școli primare, secundare și superioare... Cetățenii pot stringe și *fond de bani* și-l pot administra neapărat sub privilegie-re din partea guvernului Statului, de altfel conform *exigențelor lor naționale*».

§ 27. «... Și de aci înainte *naționalitatea* cut-va nu se va putea considera ca piedică la numirea lui într-o funcțiune sau demnitate. Din potrivă guvernul Statului va purta grijă ca să se recruteze pentru funcțiile judecătorești și administrative ale țării și mai cu seamă pentru funcțiile de comiși supremi, după puțință, persoane din sinul *diferitelor naționalități* care să posede perfect cunoștințele necesare în limbă cît și cele-l'alte aptitudini».

Lămurit legile maghiare ne spun că în Ungaria sunt mai multe națiuni, fie-care cu drepturile sale naționale deosebite. Ori cît ar fi de echivoce și hipocrite, nimeni nu le poate tăgădăui textul. Cum aplică maghiarii aceste legi? Cum? o știm de mult! Tăgăduind românilor dreptul întrunirilor publice, libertatea presei, persecutându-i în școală și biserica, în familie; chiar! refuzându-le pină și exercițiul *efectiv* al drepturilor celui din urmă cetățean maghiar.

Ei bine, domnilor, într'ua asemenea situațiune, e de datoria noastră de a protesta contra arbitrarului chiar în numele legilor maghiare.

Și dacă Statul Român s'ar găsi în neînțeleger cu Statul maghiar, am mai înțelege sentimentul maghiar ostil națiunii romine. Dar cum? ni se vorbește de prieteșug sin-

cer, de bune relațiuni, se vorbește chiar de alianțe și tocmai în asemenea împrejurări se tăgăduesc cele mai sfinte drepturi frașilor noștri?

Dacă manifestațiunile făcute la Pesta Suveranului nostru sunt sincere, dacă ele tind a stabili între cele două popoare o adevărată amicitie, vecinii noștri să dovedească bunele lor intențiuni schimbând chipul lor de a governa pe romîni din Ungaria. Dacă este alt-ceva dedesubt,—și noile condamnări împreună cu atitudinea presei maghiare dovedesc așa ceva—atunci vizita de la Buda-Pesta a fost o cursă, un guet apens.

Trec la al treilea punct de vedere al cestiunei:

Prin grele lupte și suferințe a trecut omnirea pină a ajuns la starea de civilizațiune în care se găsește. Dar în sfirșit am ajuns acolo că toți recunoaștem oare-cari drepturi primordiale ale omului, uă lege morală universală și un drept umanitar care domină toate drepturile și contra căruia nu poate fi nici un drept. Ei bine în numele acestui drept protestăm contra sistemului de maghiarizare, contra încercării de a se înabuși cele mai de căpetenie sentimente ale unei națiuni oprimate. Și cînd vedem că oameni de Stat, oameni politici ai Ungariei împreună cu presa maghiară voiesc să ne forțeze mina, să ne constringă prin surprinderi pentru a-i ajuta ca să sfirșească victima mai curînd, suntem în drept să le zicem: «*destul! pină cînd și pină unde?*»

Dacă este așa, Domnilor, vă întreb: cum vizita Regelui nostru poate avea înț lesul și caracterul pe care vor să i l dea vecinii noștri? Poate dinsa însemna sugrumarea rasei rominești?

N'am venit aici să fac lirism patriotic, nici să deslănțuesc patimi prin violența fraselor. Faptele întimplate și cari ne-au adus aici sunt destul de violente prin ele însăși pentru ca să mai avem nevoie de violența cuvintelor. N'am venit aici pentru a discuta politica guvernului, care fie zis în treacăt e destul de nenorocoasă și nenorocită.

Departă de mine ori-ce spirit de politică militantă. Dar tocmai pentru că vrem să determinăm caracterul vizitei Suveranului nostru, dați-mi voie să cercetez împrejurările și oportunitatea acestor vizite.

Știu că din punctul de vedere al constituționalității legale actele Regelui sunt indiscutabile, că Regele este inviolabil și iresponsabil.

Nu este mai puțin adevărat că opiniunea publică, conștiința socială, poate să discute asemeni acte, responsabilitatea fie-cărnia rămînd întreagă din acest punct de vedere. Suntem dar în drept, Domnilor, să ne întrebăm: bine a făcut Majestatea Sa că a întors vizita Împăratului Franz Ioseph la Pesta? Știu că avem un Rege înțelept și că el în aprecierea sa liberă și nețărnută este judecătorul faptelor sale și al împrejurărilor. Știu că politica și diplomația și au dedesubturile lor ascunse comunilor muritori. Dar noi judecînd faptele așa cum ele ni se prezintă și din nenorocire cu consecințele ce le vedem, simțim că era mai bine ca această vizită să fie întorsă alt unde-va de cît în capitala Ungariei. Și iață de ce:

Cînd s'a făcut serbarea inaugurării canalului Porșilor-de-Fer și a venit Împăratul Austriei în țară, presa maghiară a dat un caracter anti-maghiar acestor fapte. Conte Aponyi a făcut chiar o interpelare în parlament.

Era dar foarte politic, pot zice chiar politicoos, de a întoarca această vizită mai mult Împăratului Austro-Ungariei de cît Regelui Maghiarilor.

Cu chipul acesta ni se înlătura nevoia de a bea acest pahar de amărăciuni pe cari le înghițim azi.

Actul politic în sine ar fi avut un caracter de o mai înaltă moralitate.

Dar mai este o altă rațiune mult mai puternică, decisivă, pentru care vizita trebuia întoarsă alt unde-va. E ceva care atinge în modul cel mai intim sensibilitatea națională a tuturor Romînilor. Se știe ce mișcare a produs Memorandum în întreaga Austro-Ungarie. Autorii au fost urmăriți, judecați și condamnați în mod nemilos, contra tuturor legilor, nu pentru că ar fi comis în sine vr'o mare crimă, dar pentru că au greșit drumul. S'au dus la Viena în loc de a merge la Pesta.

Din această cauză petiționarii nici au fost primiți. Romînii din Transilvania n'au vrut să meargă la Pesta. Era oare fatal ca Regele Romîniei să meargă tocmai acolo?

Să presupui că nu se putea face alt-fel; că Regele a făcut bine de s'a dus.—Vedeți nu discut dacă nu se cădea să meargă și ministrul nostru de afaceri streine, căci înșoțit de contele Goluchowski a venit Împăratul la București—este posibil ca ceva bun să iasă de aci de și totul ne arată falșă ilusiune—Ei bine față cu atitudinea presei maghiare, față cu limbajul oamenilor de Stat Maghiar, față cu tendința de a se da vizitei regale un caracter de humiliațiune națională, n'avem nimic de făcut?

Mai întâi să fim recunoscători Presei romine care a știut să răspundă cu demnitate la toate mișcările Presei maghiare, înainte chiar de a fi sosit Regele nostru la Pesta. Onoare ei. Să fim cu deosebire recunoscători Suveranului nostru care a știut să păstreze o înțeleaptă rezervă în toastul pe care l'a pronunțat în capitala Ungariei.

Purtînd toastul său Împăratului, Regele nostru vorbește de consolidarea excelentelor raporturi atit de fericit stabilite între *«Statele noastre... și* de fericirea și pacea credincioaselor Sale *popoare*». Ei bine cît timp maghiarii nu vor da dreptate și pace popoarelor Regatului Sf. Stefan, vizita de la Budapesta nu va putea avea caracterul amical pe cari i l dă ceremoniile și jurnalele maghiare.

Să trecem acum, Domnilor, la un fapt neașteptat, surprinzător care cu drept cuvînt a mișcat întreaga națiune romină: decorarea domnului Săndor Jeszensky (mare sgomol, protestări în sală...)

O decorațiune! Este un lucru mic, nu așa domnilor? Dar buturuga mică, de multe ori restoarnă carul mare. De astă dată e picătura de apă care face să se verse vasul. Așa este: în înlăntuirea faptelor cele mai neînsemnate lucruri pot avea rezultate ne-calculabile.

În cazul de față așa s'a întimplat. O decorațiune — altă dată fapt de nebagat în seamă — este o insultă adusă naționalității romine și nimănu nu este permis să insulte o națiune. Cine este domnul Săndor Jeszensky? Nu-l cunosc personal. Mi închipesce că trebe să fie un om de oare care valoare din momentul ce compatrioții săi i-au dat greaua sarcină de a acusa și executa tot ce un neam are mai de frunte și generos.

L găsim figurînd ca acuator într-o serie de procese anti-romine.

În 1890 l vedem susținînd cu cea mai nejustificată violență acușațiunea contra gazetariilor romini doctorul Aurel Murășeanu și Traian H. Pop, dați în judecată pentru «*agitație*» prin presă. (Procesul «Gazetei Transilvaniei»).

În aceleș an și înaintea aceleiași Curte cu jurați, bravul și vigurosul Preot Romîn Ioan Macovei este acuat cu aceiași violență. D. procuror Sandor Jeszenski reeditează insultele aduse întregului neam rominesc.

Succesul i-a fost mare: Preotul a avut un an și patru luni de temniță. Victima ce e drept n'a fost surprinsă. Gazetarii romini din Transilvania au o altă situațiune de cît gazetarii noștri. Ai noștri trăiesc o viață liberă, de multe ori o viață de artist. Ei trăiesc din emoțiunile opiniei publice. În Transilvania, ei știu toți mai dinnainte că au să trăiească din emoțiunile ce dă temnița ungrească rece și întunecoasă.

În 1894 Septembrie, tot la Cluj, regăsim pe d. Sandor Jeszenski acuator a lui Aurel Popovici, tinărul luptător pe care «*Tribuna*» îl numea «*eroul, fala și mîndria noastră*». În rechisitoriul d-lui procuror se aud cuvinte ca acestea: «*capii cauzei naționale sint mișei și mizerabili; țița lor e daco-rominismul... clasa conducătoare din Romnia sunt niște mîncători de țărani... Liga Romină cultivă și agită mișcarea revoluționară în Ardeal subvenționată fiind cu bani rusești!*» Auziți: d-l Perleșeanu-Buzău și eu suntem plățiți de streini!

În urma triumfului obținut și de astă-dată, d. Sandor Jeszenski, primește recompensa meritului său. Este înaintat. Dar înaintarea sa nu este de caracter judecătoreșc.

Unguri ei însăși știău că acuatorul zelos, nu serve Justitia. Serviciile sale erau politice. El este numit șef al biuroului naționalităților. Este adică un funcionar în-sărcinat cu «*supravegherea polițienească al mișcărilor naționalităților*», a acelor naționalități cari de și sunt recunoscute de constituțiunea și legile maghiare, n'au însă dreptul să simtă, să cugete, să vorbească alt-fel de cît maghiarește!

Acestui personaj s'a dat ordinul Coroanei Romîniei, în gradul al doilea! Pot fi folosite patriei sale politice serviciile pe cari le aduce d. Jeszenski. Pentru noi însă ele sunt servicii de spionaj. Spionii se recompensează de cei pe cari i servesc; nu se deorează tocmai de cei supraveghiați de dinși!

Dacă cei cari au decorat pe d. Jeszenski admiră faptele și meritele sale, să i fi dat încaiea un benemerenti; ofensa ar fi fost mai puțin ironică și mai puțin gravă: s'ar fi jignit cei ce cred că benemerenti este semnul meritului intelectual.

Dar nu! i s'a dat Coroana Romîniei, o *decorațiune națională*, cum o caracterisă articolul 1 al legii din 1881 care a creat acest ordin. Coroana Romîniei! Pentru d. Jeszenski Coroana Romîniei este mai mult de cît Steaua Romîniei, căci pe cînd acest ordin este o decorațiune de Stat pentru merite civile și militare aduse Statului Romîn, Coroana Romîniei este o decorațiune națională pentru merite aduse Națiunii Romine.

Atit de determinant este caracterul național al aceste decorațiuni, în cît articolul 12 al regulamentului Ordinului Coroanei făcut pe baza articolului 2 al legii constitutive din 10 Mai 1881 — dispune că

«*Dacă vre-un membru comite vre-o faptă*

contrarie onoarei, sau *contrarie interesului național*, va pierde decorațiunea.

Jeszensky a insultat națiunea romină! Dacă el are dreptul de a purta această decorațiune, eu am pierdut acest drept: m'asî simți deonorat să port pe pieptul meu o cruce care strălucește pe pieptul acusatorului de la Cluj, șeful de azi al biuroului naționalităților din Pesta!

Nu este însă destul, domnilor, să constatăm un fapt ca acesta pentru a ne arăta legitima noastră indignare. Trebuie să stabilim responsabilitățile.

După textul constituției noastre Regele conferă decorațiunea romină. Nu el însă are răspunderea politică și legală a prerogativei exercitate, căci tot d'acuna Regele este inviolabil și irresponsabil. Ceva mai mult, nici chiar prerogativa decorațiunii Regale nu o exercită singur. Articolul IX voește ca

propunerile de numiri și înaintări să fie deliberate în consiliul de miniștri: pentru ca surile de dispensă, serviciile extraordinare vor fi anume arătate în jurnalul consiliului. Să nu se zică că ministrul n'are nici un rol cind este vorba de decorațiunea unui străin. Iacă textul lămurit al articolului IX alineatul final:

«*Ministrul de externe va contrasemna toate decretetele, alături cu colegii săi, și singur pentru străinii* sau persoanele cari n'ar intra în căderea vre-unui alt ministru»

Cari sunt serviciile extra-ordinare pe cari D-l Sandor Jeszensky le-a adus Statului sau Națiunii Romine? Impăratul Austriei când ne-a onorat cu visita sa n'a decorat unele personaje politice, înalți funcționari, și noi să ne grăbim de a decora pe șeful biuroului naționalităților din capitala Ungariei!?

Iată de ce, domnilor, faptul acestei decorări mi pare de o extremă gravitate.

Asta este chestie mare.

Ea trebuie dusă în Parlament, unde miniștrii vor trebui să răspundă categoric, fără a se putea ascunde după deget.

Sper că de astă dată slaba mea voce va fi destul de vibrantă pentru a ajunge pină la urechile d-lui Petre Grădișteanu, vicepreședintele Senatului, pe care nu cred că trebuie să'l somăm pentru a'și face datoria.

Să nu ni se zică că guvernului Romîn i s'a siluit mina pentru a decora pe insultătorul nostru de la Cluj. Practica ceremonialului nu impunea «decorațiunea silită» a tuturor celor ce figurează pe lista prezentată de Cancelaria Ministerului afacerilor străine a țării decorațiilor. Practica este alta: Miniștrii celor două țări, a Soveranului care decorează și a persoanelor de decorat—pre-

sintă două liste cu numele așa zișilor candidați la decorațiune. Din acele două liste se alcătuește o singură listă. Cred că fără conflict diplomatic se putea șterge din listă d. Sandor Jeszensky.

Dar, Domnilor, ori-care ar fi ceremonialul diplomatic, este un principiu superior consacrat fără îndoială de practica Dreptului Internațional public și de bunele relațiuni diplomatice. După acest principiu, Ceremonialul nici o dată nu poate cădea în picioare demnitatea națională! Coroana Romîniei nu este o mascaradă, cum era altă dată Ordinul nebunilor—penru a se putea da acelor cari insultă tocmă pe Soveranul care decorează, căci ofensa adusă unei țări este o insultă adusă și Soveranului ei.

Cui incumbă răspunderea și ce este de făcut? Mie mă puțin de cil ori-cui, nu-mi

este permis să judec după aparențe. N'am obiceiul de a bănui simțimentele cinstite ale nimelui. Nu acuz guvernul dacă el este de bună credință. Romanii aveau o procedură specială — eroris causea probatio — procedură prin care se putea desvinovați cel ce proba eroarea sa. Așa și guvernul nostru: să se explice, să se justifice. Să declare categoric că lecorarea lui Jeszensky este o invențiune a presei maghiare, sau că l'a decorat prin surprindere, neștiind cine era d. Sandor Jeszensky. Dar această probă să o facă guvernul. Pină atunci îl ținem răspunzător de o așa ispravă. Nu putem lăsa să se petreacă un asemenea fapt fără a protesta cu toată enegia ce o dă cea mai legitimă indignațiune Națiunea romină poate fi invinsă, dar nică o dată nu va fugădui să fie insultată.

